

בענין צירוף מנין העומדים במרפסות הבתים

ניסן ה'תש"פ

עקב התפרצות המגיפה העולמית בנגיף הקורונה לא תקפ"ץ התעוררו שאלות רבות בהלכה, ובין השאלות נושא התפילה בציבור בתקופה זו, מאחר וכדי לבלום את התפרצות הנגיף הורו השלטונות שלא יתפללו בציבור כדי שלא ידביק אדם את חבריו ח"ו, ועל זה אמר הנביא בישעיה (כו כ) "לך עמי בוא בחדריך וסגור דלתך בערך חבי כמעט רגע עד יעבור זעם", ואין ספק שצריך לציית להוראות ולקיים מצוות "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם".

וגם על פי הסוד צריך להזהר בזה בזמן המגיפה ח"ו, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות (דרושי תפילת השחר דרוש ג דף יג ע"ד) כי כל הנשמות של בני אדם שורשם מהבירורים של שבעת המלכים, וכאשר בתוך הבירורים יש קצת פסולת וקליפות שלא נבררו, פסולת זו נעשית ארס וסם המות הממית לאדם בזמן המגיפה, וזה סוד הפסוק (דברים כח כא) "ידבק ה' בך את הדבר", כי אותם הקליפות נוגפים את האדם בזמן המגיפה, ואחר שהכו אותו אינם נפרדים ממנו אלא נשארים דבוקים עמו ומקיפים אותו מכל סביבותיו כמה אמות, ולכן צריך להתרחק ממנו ומכליו ומלבושיו, וכל ההולך ומתדבק שם הוא מתדבק באותם הקליפות הנזכרות ויכול להנזק, וזה הטעם שבשאר החולאים והמכות שבפרשת כי תבוא לא כתוב בהם "ידבק" כמו בענין הדבר והמגיפה, לפי שבשאר החולאים אין הקליפות מתדבקים שם, אבל במכת הדבר והמגיפה הקליפות נדבקים בו ובמלבושיו ובשכונתו ובכל כליו, ולכן צריך להתרחק מהם.

ובעקבות זאת התעוררה השאלה איך לקיים תפילה בציבור וקדושה וקדישים, ובפרט ענין "אמן יהא שמיה רבא" שבכוחו לבטל את רוע הגזירה. ויש שהורו על פי המשנה ברורה לעשות תפילה במרפסות ולצרף למנין עשרה אנשים שכל אחד עומד במרפסת ביתו ורואין אלו את אלו, באופן שאין רשות הרבים מפסיקה ביניהם, והשאלה מה דעת מרן השו"ע בזה.

צריך שיהיו העשרה במקום אחד בלי הפסק מחיצה

איתא בעירובין (צב.) חצר קטנה שנפרצה לגדולה הרי היא כפתחה של גדולה, ומבואר בגמ' שם (צב:) דה"ה לענין צירוף לעשרה, אם היו תשעה בגדולה ויחיד בקטנה מצטרפין לעשרה, ואם היו תשעה בקטנה ואחד בגדולה אין מצטרפין לעשרה. ומיירי בחצר שנפרצה במלואה ואין שם הפסק מחיצה כמבואר מדברי הגמ' שם, וכמ"ש הרמב"ם (תפילה פ"ח ה"ז) והרשב"א (ח"א סי' צו) ורבינו ירוחם (תא"ו נ"ג ח"ז) והטור והשו"ע (סי' נה סט"ז). ומבואר דבענין שיהיו כל העשרה במקום אחד בלי הפסק מחיצה ביניהם, ובחצר שנפרצה במלואה בלי הפסק מחיצה אפשר לצרף את העומדים בקטנה אם הם המיעוט.

ובפסחים (פה:) תנן: אבר שיצא מקצתו חותך עד שמגיע לעצם וכו'. מן האגף ולפנים כלפנים, מן האגף ולחוץ כלחוץ. החלונות ועובי החומה כלפנים. ע"כ. ופירש רש"י שאגף הוא מקום הגפת וסגירת הדלת, ועובי הפתח מבחוץ עד האגף דינו כחוץ לחומה, ומן האגף ולפנים כלפנים. ובגמ' שם: אמר רב יהודה אמר רב וכן לתפילה, ופליגא דרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. ופירש רש"י: וכן לתפילה - העומד מן האגף ולפנים מצטרף לעשרה, והעומד חוץ לפתח אין מצטרף.

והקשו התוס' שם (ד"ה וכן) ובעירובין (צב:) ד"ה תשעה דא"כ לרבי יהושע בן לוי העומדים אחרי מחיצה מצטרפים לעשרה דאין מחיצה של ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, ולענין ברכת כהנים קי"ל בסוטה (לח:) כרבי יהושע בן לוי דהעומדים אחרי המחיצה מתברכים דאין מחיצה של ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, וא"כ גם לענין צירוף לעשרה י"ל דאין מחיצה מפסקת, ובעירובין (צב:) משמע דמחיצה מפסקת לענין צירוף לעשרה. ופירש ר"י שלא נחלקו רב יהודה ורבי"ל אלא לענין יחיד העומד אחרי המחיצה ורוצה לענות לקדיש וקדושה, לרב יהודה אינו יכול לענות ולריב"ל יכול לענות, וקי"ל כריב"ל שיכול לענות, אבל לענין צירוף לעשרה לכו"ע מחיצה מפסקת. וכ"כ הרשב"א והריטב"א ותוס' הרא"ש (עירובין צב:), וכ"כ

המאירי (שם) בשם הראב"ד. ולרש"י צ"ל דאע"פ שלענין ברכת כהנים קי"ל כריב"ל שאין מחיצה מפסקת, לענין צירוף לעשרה לא קי"ל כותיה ומחיצה מפסקת.

ומ"מ נתבאר שלענין צירוף לעשרה צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד בלי הפסק מחיצה ביניהם, ורק בתוך עובי הפתח מן האגף ולפנים כלפנים. וכ"כ הרמב"ם (תפילה פ"ח ה"ז) שצריך שיהיו כל העשרה במקום אחד, וכ"כ הטור (סי' נה), וכתב הב"י שכן מוכח מדין חצר קטנה שנפרצה לגדולה.

וכן פסק מרן השו"ע (סי' נה סי"ג) וז"ל: צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד ושליח ציבור עמהם, והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחוץ, דהיינו כשסוגר הדלת ממקום שפה פנימית של עובי הדלת ולחוץ, כלחוץ.

וכן כתב עוד שם (סעי' טז) וז"ל: חצר קטנה שנפרצה במילואה לגדולה, דהיינו שנפרצה קטנה במקום חיבורה לגדולה ונפל כל אותו כותל שהיה מפסיק ביניהם, ובגדולה נשארו משארית כותל זה, שנפל פסים מכאן ומכאן, הגדולה כמפלגת מן הקטנה, ואין הקטנה מופלגת מן הגדולה אלא הרי היא כקן זווית שלה. לפיכך, אם תשעה בגדולה ואחד בקטנה מצטרפין, שהקטנה נגדרת אחר הגדולה והרי היא כאילו היא בתוך הגדולה כיון שהרוב בגדולה, אבל אם היו תשעה בקטנה ואחד בגדולה או חמשה בזו וחמשה בזו, אין מצטרפין.

וכ"כ רבינו ירוחם (תא"ו נ"ג ח"ז) בענין העומדים בעזרה שאינם מצטרפים לעשרה אפילו אם הם המיעוט, דאין הצירוף מועיל אלא בחצר שנפרצה במלואה, אבל בבית הכנסת יש מחיצות בין העזרה לבית הכנסת ואינם מצטרפים כלל, וכן פתח הוא כמו מחיצה והעומד אחר הפתח אינו מצטרף לעשרה. והביאו הבית יוסף (סי' נה סי"ח), וכן פסק בשו"ע (שם). וכן מבואר מדברי הסמ"ק (סי' רפב) שהביא הבית יוסף (סי' נה סי"ט) שמחיצה מפסקת לענין צירוף לעשרה. וכ"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תרנ) ובשו"ת מהרי"ט (ח"ב יו"ד סי' ד) שמחיצה מפסקת לענין זה.

וטעם הדבר שצריך שיהיו במקום אחד הוא מפני השראת השכינה, דכל בי עשרה שכינתא שריא, וכמ"ש הערוך השולחן (סי' נה סי"ז) וז"ל: אמנם זהו הכל כשיש עשרה במקום אחד, והיינו בחדר אחד, אבל לצורך עשרה משני מקומות אין מצטרפין, ובהכרח לומר כן דהא כל בי עשרה שכינתא שריא וזה לא שייך אלא שמקובצים במקום אחד, דאל"כ הא לעולם יש עשרה בעיר ומה לי שני מקומות או עשרה מקומות, אלא דצירוף העשרה צריכים כולם להיות בחדר אחד, וגם הש"ץ צריך להיות עמהם בחדר אחד.

צירוף העומד בחלון

בפסחים (פה:) תנן: החלונות ועובי החומה כלפנים. וכן פסק הרמב"ם בהלכות קרבן פסח (פ"ט ה"א). ובגמ' (שם) דימו דין קרבן פסח לתפילה, ונראה דה"ל לענין תפילה החלונות ועובי הכותל של בית הכנסת כלפנים, וכ"כ רבינו ירוחם (תא"ו נ"ג ח"ז) והביאו הבית יוסף (סי' נה סי"ד). נמצא שהעומד בתוך החלון מצטרף לעשרה כמו העומד בעובי הפתח מן האגף ולפנים, רק צריך שהרוב יהיו בתוך בית הכנסת, כמו חצר קטנה שנפרצה לגדולה שצריך שהרוב יהיו בגדולה.

אמנם יש לדון במי שעומד מאחורי בית הכנסת או בעזרה ומכניס רק את ראשו בעובי החלון, אם מצטרף לעשרה או לא. ובבית יוסף (שם) כתב וז"ל: ומשמע לי דהאי דחלונות ועובי הכתלים כלפנים כשראשו ורובו בחלון או על עובי הכותל הנראה מתוך הבית, ומצאתי שכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב בשם גאון דמכניס ראשו בחלון מצטרף עמהם למנין עשרה ולא חילק בכך, וכן כתב בארחות חיים וזה לשונו: כתב רבינו האי, מי שעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון, אפילו גבוה כמה קומות אפילו אינו רחב ארבע, ומראה להם פניו משם, מצטרף עמהם לעשרה. ע"כ.

והנה מה שכתב הב"י בשם הארחות חיים בשם רבינו האי, בארחות חיים שלפנינו אינו, וכמו שהעיר החיד"א במחזיק ברכה (סי' נה סק"ח), וכן תמה החקרי לב (סי' כז) על הבית יוסף שהביא כן בשם ארחות חיים, וכתב שאולי איזה תלמיד כתבו בגליון הארחות חיים. אולם הרדב"ז בתשובה (ח"ב סי' תרנ) כתב ממש כדברי הב"י בשם הארחות חיים, ונראה שכן היתה גירסתם. וכ"כ בשו"ת איש מצליח (ח"א סי' יג) להשיב על החקרי לב.

ומ"מ נראה מדברי הב"י שדברי רבינו האי שהביא הארחות חיים הם כדברי הגאון שהביא מהר"י אבוהב שאם הכניס ראשו בחלון מצטרף לעשרה, והמקור לדין זה הוא מדברי המשנה בפסחים שהחלונות ועובי החומה כלפנים, וס"ל שאם מכניס ראשו סגי וא"צ שיכניס ראשו ורובו. ואע"פ שרב האי לא כתב להדיא שצריך שיכניס ראשו דרך החלון, צ"ל דמ"ש שמראה להם פניו כוונתו שמכניס את פניו בעובי החלון לראותם, כיון שרק עובי החלון כלפנים ולא מחוצה לו, ובזה א"ש שדברי רב האי הם כדברי הגאון שהביא מהר"י אבוהב. וכ"כ בשו"ת מהר"ם בן חביב (סי' טו), ע"ש. וכן פסק בשו"ע (סי' נה ס"ד) כדברי רבינו האי, וז"ל: מי שעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון, אפילו גבוה כמה קומות, אפילו אינו רחב ארבע, ומראה להם פניו משם, מצטרף עמהם לעשרה. ע"כ. ולפי האמור מיירי כשפניו בתוך עובי החלון.

דין התיבה של החזן בבית הכנסת

כתב הבית יוסף (סי' נה ס"ט) וז"ל: כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל, בענין צירוף התיבה שמצטרף החזן להשלים לעשרה ראיתי מי שמפקפק בזה, שנראה שהתיבה היא כמו עליה ואינו מצטרף, אבל נראה שהיא בטילה לגבי בית הכנסת שאינה אלא כמו תשמיש בית הכנסת והיא כתל ועפר שהוא בבית הכנסת גבוה שמצטרף, והנה המחיצות שיש לתיבה אינו אלא לנוי לא להבדל מחיצה בפני עצמה, וכך נהגו העם הנה. עד כאן לשונו. וכן כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' צו) שהטעם מפני שאע"פ שהיא גבוהה עשרה ורחבה ארבע ויש לה מחיצות גבוהות, אינה עומדת לתשמיש בפני עצמה אלא לתשמיש בית הכנסת ורגלי בית הכנסת בתוכה, והוי ליה כתיבה שמניחין בה ס"ת שאפילו היא גבוהה כמה אינה מפסקת כדאמרינן בפרק אלו נאמרינן (סוטה לח): ובפרק החליל (סוכה לא): בימה גדולה של עץ בנויה באמצע וחזן הכנסת עומד עליה. ע"כ. ואח"כ הביא דברי הסמ"ק (סי' רפב) שמחיצה שאינה מגעת לתקרה אינה מפסקת, וגם מטעם זה מחיצות התיבה אינן מפסיקות. וכן פסק בשו"ע (סי' נה ס"ט) שהש"ץ העומד בתיבה מצטרף לעשרה כיון שהתיבה בטילה לגבי בית הכנסת, ויש מי שכתב דהני מילי כשאין המחיצות מגיעות לתקרת הגג.

רואין אלו את אלו

והנה בתשובת הרשב"א (שם) כתב טעם נוסף שהעומד על הבימה מצטרף עם הציבור, וז"ל: עוד אני אומר שאפשר לומר שכל שרואין אלו את אלו כאילו הן בבית אחד דמי ומצטרפין, ודומיא דזימון של ברכת המזון דתנן (ברכות נ). שתי חבורות שהיו בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזימון. ולא תימא דוקא בבית ממש, דבית אחד היינו בירה אחת. ע"כ. ובבית יוסף ובשו"ע השמיט טעם זה, וצ"ב מדוע השמיטו, וכן הקשו בשיירי כנה"ג (סי' נה הגב"י סק"ו) ומאמר מרדכי (ס"ק יד) מדוע השמיט סברא זו.

ונראה דס"ל למרן הבית יוסף שהרשב"א לא כתב כן אלא לסניף בעלמא, שהרי מדברי הגמ' בעירובין (צב): ובפסחים (פה): מבואר שמחיצה מפסקת לענין צירוף לעשרה, ואפילו העומד בעובי הפתח אם הוא עומד מן האגף ולחוץ אינו מצטרף, והרי הנמצאים בתוך הבית רואים אותו והוא רואה אותם, וע"כ שאין הראיה מצרפת לעשרה, וכן בחצר גדולה שנפרצה לקטנה הרי יכולים לראות אלו את אלו ומ"מ אם יש שם מחיצה אינם מצטרפים, ומבואר דאפילו רואין אלו את אלו אינם מצטרפים. ואף הרשב"א בכל תשובתו היה פשיטא ליה שמחיצה מפסקת, רק בסוף דבריו כתב בדרך אפשר לדמות צירוף עשרה לזימון, אך לא סמך על זה להלכה. ומ"מ מסתימת כל הראשונים שכתבו בסתם שמחיצה מפסקת והעומד בפתח מן האגף ולחוץ אינו מצטרף מוכח דס"ל שאין לדמות צירוף עשרה לזימון, כיון ששם עיקר הצירוף הוא כשקובעים עצמם לאכול יחד, אבל להשראת השכינה צריך שיהיו עשרה במקום אחד. ולכן השמיט הבית יוסף את סוף דברי הרשב"א, וכן בשו"ע לא הזכיר מזה דבר.

ועוד, דלכאורה יש סתירה בדברי הרשב"א, דהנה בברכות (מה): איתא: אמר רב דימי בר יוסף אמר רב, שלשה שאכלו כאחת ויצא אחד מהם לשוק, קוראין לו ומזמנין עליו. אמר אביי, והוא דקרו ליה ועני. אמר מר זוטרא, ולא אמרן אלא בשלשה, אבל בעשרה עד דנייתי. ע"כ. ופירש רש"י דלענין זימון בעשרה כיון שיש בו הזכרת השם צריך שיבוא להיות עמהם. וכ"כ הריטב"א (שם) ורבינו יונה (על הרי"ף ברכות לג). דכיון שמזכירין את השם, ולא די שידועוהו להצטרף עמהם ויענה ממקום אחר, אלא צריך שיהיה אצלם. וכתב הריטב"א (שם) דהא דאמרינן בשלשה שיצא אחד מהם קוראין לו ומזמנין עליו מיירי כשרואין אלו את אלו. וכן משמע מדברי הרשב"א (שם) בשם רב האי גאון, וז"ל: שלשה שאכלו כאחת ויצא אחד מהם לחוץ קורין לו ומזמנין עליו, והוא

שישמע דברי המברך בבירור, וכתב רבינו האי גאון ז"ל בשם רבואתא, והוא שפתחו פתוח לשוק והוא יושב כנגדו וקורין לו ושומע קולן מזמנין עליו. ע"כ. והביאו הבית יוסף (סי קצד ס"ב). וכ"כ עוד הרשב"א בתשובה (ח"ז סי' תקלא), וכ"כ בספר האשכול (מהדורת אלבק דף כז). ובארחות חיים (הלכות ברהמ"ז אות לג) ובספר אהל מועד (שער הברכות דרך ז נתיב ג). וממה שכתבו שצריך לעמוד "כנגדו" משמע דמיירי שרואין אותו, ואע"פ כן אינו מצטרף לזימון בעשרה עד שיכנס לשם כיון שמזכירים את השם, וכל שכן לתפילה ולדברים שבקדושה שא"א לצרפם כשרואים אלו את אלו, ונמצא שדברי הרשב"א סתרי אהדדי. וכן הקשה בספר בני ציון ליכטמן (סי' נה סי"ח). וע"כ צ"ל שגם הרשב"א לא הכריע שאפשר לצרף עשרה ברואין אלו את אלו ולא כתב כן אלא בדרך "אפשר", ולכן בבית יוסף ובשו"ע השמיט סברא זו.

וכ"כ המאמר מרדכי (סי' נה ס"ק יד) שמדברי מרן שהשמיט סברא זו נראה דס"ל שאין לסמוך עליה להלכה, כיון שגם הרשב"א לא כתב כן אלא בדרך אפשר, ומדברי מהר"י אבוהב מבואר דלא מהני רואין אלו את אלו. והביא ש"כ בשיירי כנה"ג (הגב"י סק"ו) שמרן לא סמך על סברא זו להלכה. ואח"כ כתב בזה"ל: וממוצא דבר תדע ותשכיל דבתי כנסיות שבאלו המקומות שיש מאיזה רוחות כעין חדרים למעלה שאינם עומדים בחלל בית הכנסת באופן דאין מקום לומר דבטילי לגבי בית הכנסת כאשר ירדוף עין הקורא בדברי הפוסקים בדין תיבה וכו', יש להזהר שיהיו כל העשרה במקום אחד בלי צירוף העומדים באותם מקומות שסביב בית הכנסת. ע"ש.

וכ"כ במחזיק ברכה (סי' נה סק"ח) שמדברי מרן שהעומד בפתח מן האגף ולחוץ (סעי' יג) והעומד בעזרה (סעי' יח) אינם מצטרפים לעשרה ולא הביא את דברי הרשב"א שאם רואין אלו את אלו מצטרפים, מוכח שלא פסק כסברא זו, דס"ל שהרשב"א לא סמך על סברא זו שכתב בדרך אפשר, אלא על הטעם הראשון שהתיבה בטילה לבית הכנסת.

והחקרי לב (סי' כח) תמה על הרשב"א איך הוכיח מזימון לתפילה והקשה עליו כמה קושיות, ע"ש באורך, וכתב שגם הרשב"א לא סמך על טעם זה להלכה, ומטעם זה השמיט מרן ז"ל.

וכן בשו"ת זרע אמת (סי' י) הקשה איך אפשר להוכיח מצירוף לזימון לעשרה לתפילה, הרי בזימון לדעת הרי"ף והרמב"ם מצרפים גם קטן היודע למי מברכים, ואפילו לזימון בעשרה, וכמ"ש בשו"ע (סי' קצט ס"י), ולתפילה אין מצרפים קטן לעשרה כמבואר בשו"ע (סי' נה ס"ד), וכן דעת הרשב"א עצמו בתשובה (ח"א סי' תנג וסי' תשיח) והביאו הבית יוסף (סי' נה), ואיך אפשר להוכיח מזימון לתפילה. וכתב שודאי אין הכרח מזימון לתפילה, ולכן גם הרשב"א לא כתב כן בהחלט אלא בדרך אפשר, ולא סמך על סברא זו אלא הביאה לסניף בעלמא, וכשפוסק כותב שני טעמים על ענין אחד אין הכרח ללמוד ממנו בעלמא כשיש רק טעם אחד כמ"ש החכם צבי בתשובה (סי' עג), וגם הבית יוסף כשהעתיק תשובת הרשב"א השמיט את הטעם השני כיון שהרשב"א גופיה לא כתב כן אלא בדרך אפשר ולסניף בעלמא, ולכן להלכה לתפילה לא מהני רואין אלו את אלו. וראה עוד שם באורך.

והנה הטור (סי' נה) כתב בשם אביו הרא"ש שאם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ והש"ץ עומד בתוך הפתח הוא מצרפן, וכתב הבית יוסף דנראה שלמד כן מדין צירוף לזימון, שאם המברך יושב על מפתן הבית הוא מצרפן כמבואר בסי' קצ"ה. וכן פסק בשו"ע (סעי' טו). ומ"מ נראה שאין כוונת הרא"ש שצירוף לעשרה דינו כצירוף לזימון, שהרי כמה חילוקים יש ביניהם, שלענין זימון אם היו רובם בחצר קטנה ומיעוטם בגדולה מצטרפים כיון שרואים אלו את אלו, ולתפילה אינם מצטרפים כמבואר לעיל, רק בדין זה היה נראה להרא"ש לדמותם, דכשם שהשמש מצרפם לזימון כך הש"ץ מצרפם לעשרה.

וכ"כ בשו"ת הרשב"ש (סי' לז) שהעומדים בעזרת בית הכנסת אינם מצטרפים למנין ואע"פ שרואין אלו את אלו, והוכיח כן מדין חצר גדולה שנפרצה לקטנה, וכתב שאין לדמות דין זה לצירוף לזימון, דבזימון מיירי שכל חבורה חייבת בזימון וכשרואין אלו את אלו מצטרפים לזימון אחד, אבל כאן צריך לצרפם לעיקר החיוב. ע"ש. ועי' בחידושי רעק"א ובביאור הלכה (סי' קצה ס"א) מ"ש בזה. ועוד כתב הרשב"ש דאע"פ שהרא"ש דימה זימון לתפילה לענין ש"ץ העומד בפתח, היינו דוקא כשעומד בפתח שהוא כמחבר את אלו שבחוץ עם אלו שבפנים, אבל אם אחד עומד בפתח אינו מצטרף אע"פ שרואין אלו את אלו. ע"ש.

וכ"כ האור זרוע (הלכות ק"ש סי' ה) שאם הם בשני בתים אפילו אם רואין אלו את אלו אינם מצטרפים לעשרה, אך ס"ל דה"ה לזימון אינם מצטרפים אלא בבית אחד. ע"ש. ומ"מ לענין תפילה פשיטא ליה דלא מהני רואין אלו את אלו לצרפם.

ואמנם הראב"ה (ברכות סי' קלד) כתב כסברת הרשב"א שרואין אלו את אלו מהני לצרפם כמו בזימון, ומטעם זה הש"ץ העומד על התיבה מצטרף עם הציבור. אך הראב"ה יחיד הוא בסברא זו, והרשב"א כתב כן רק בדרך אפשר.

לשון "אפשר" שכתב הרשב"א

ומ"מ נתבאר שמ"ש הרשב"א בדרך "אפשר" אינה הכרעה גמורה, שגם הרשב"א לא הסתפק בזה ולא סמך להלכה על סברא זו לבדה, וכמ"ש החקרי לב (סי' כח) והמאמר מרדכי (סי' נה ס"ק יד) ומחזיק ברכה (סי' נה סק"ח) וזרע אמת (סי' י) ועוד אחרונים.

אמנם בשו"ת פרח מטה אהרן (סי' קו דף קפב ע"ב) דן בענין אחר והביא מי שכתב שאין להביא ראיה מהרשב"א כיון שהרשב"א לא אמר אלא כמסתפק ובדרך אפשר, והשיב עליו דמ"ש הרשב"א "ואפשר" אינו משום שמסתפק בדבר אלא דרך ענוה כתב כן, והביא ראיה דלבריו. ע"ש. אולם בחקרי לב (סי' כח) השיב עליו ודחה את ראייתו, והסכים עם החכם שהביא שם שלשון "אפשר" משמע שהסתפק בדבר. ע"ש. וזה כדברי שאר האחרונים הנ"ל שהרשב"א לא הכריע דרואין אלו את אלו מהני, וכתב סברא זו רק בדרך אפשר.

והנה בשו"ת פרח מטה אהרן שם (דף קפב ע"ג) הוסיף וכתב בזה"ל: ואנא חזינא להרב מהרשד"ם ביו"ד סי' ר"ז שכתב "שמעתי פעמים רבות מהרב הגדול מורי ז"ל כי כשהיה בידו ספק מהרשב"א היה שוקל אותו כמעט כנגד שאר הפוסקים ז"ל", וכן כתב בחו"מ סי' מ"ג ורמ"ט. ע"כ. ולפי"ז ספיקו של הרשב"א לא גרע מפשיטותם של שאר הפוסקים. והוא דבר פלא, איך יתכן לומר שספיקו של הרשב"א יהיה שקול כנגד שאר הפוסקים שפסקו בדבר פסק ברור.

ופתחתי בשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סי' רז) שהביא, וזה לשונו שם: אבל האמת אגיד לכ"ת כי שמעתי פעמים רבות ממורי הגדול זצ"ל כי כשהיה בידו "פסק" מהרשב"א היה שוקל אותו כמעט כנגד שאר הפוסקים, וכאשר כתבתי זה פעמים משמו בפסקים. ע"כ. דהיינו פסק ברור ולא ספק. וכ"כ מהרשד"ם בחו"מ (סי' מג) וז"ל: וכמה פעמים שמורי הגדול כמהר"י טאיטצק כאשר בדין אחד סברת הרשב"א כמעט היה שוקל ומחשיב אותה כנגד רוב הפוסקים. ע"כ. וכ"כ עוד שם (סי' רמט): עוד סמכתי על דברי הרשב"א לפי ששמעתי מפי מורי הרב מהר"י טאיטצק הרבה פעמים כי כאשר היה לו על ענין דין אחד תשובת הרשב"א היה מחשיב דבריו כמעט כנגד שאר הפוסקים. ע"כ. אבל במקום שגם הרשב"א הסתפק בדבר וכתב רק בדרך "אפשר", לא שבקינן פשיטותם של שאר הפוסקים מפני ספיקו של הרשב"א, וכמ"ש במחזיק ברכה (שם).

דעת האחרונים דלא מהני רואין אלו את אלו

וכ"כ כמה אחרונים דלא מהני רואין אלו את אלו, ומ"ש השו"ע (סעי' יד) שהעומד ברשות אחרת ומראה פניו מהחלון מצטרף לעשרה, היינו מטעם שהחלונות דינם כלפנים כמ"ש רבינו ירוחם (תא"ו נ"ג ח"ז), ולפי"ז צריך שיכניס את ראשו בחלון ומצטרף כיון שהחלונות כלפנים, וכמ"ש שכן משמע מדברי הבית יוסף, וכ"כ הרדב"ז (ח"ב סי' תרנ) בדעת הגאונים. וכ"כ בשו"ת מהר"ם בן חביב (סי' טו). וכ"כ המאמר מרדכי (סי' נה ס"ק יד) שמדברי השו"ע בסימן זה (סעי' יג, טו, טז, יט) מבואר שרואין אלו את אלו אינם מצטרפין, ואין לסמוך על הפר"ח בזה, ומ"ש בענין העומד בחלון הוא מטעם שחלונות כלפנים.

וכן העלה בשיירי כנה"ג (סי' נה הגב"י סק"ו) שלמעשה אין לצרף עשרה כשיש מחיצה ביניהם אע"פ שרואין אלו את אלו, והביאו האליה רבה (סי' נה ס"ק יב), וכ"כ בספר מלכי בקודש (דף קי ע"ד) שהעומד בחלון צריך להכניס ראשו בחלון וראיה לבד לא מהני, והביאו החיד"א במחזיק ברכה (סי' נה סק"ח). וכ"כ בשו"ת זרע אמת (סי' י) דאין לצרף את העומדים בשתי רשויות לעשרה אפילו אם רואין אלו את אלו, וכתב שאחרי אלף מחילות אין מקום לדברי הפר"ח שהיקל בזה כלל, וראה עוד שם באורך. וכ"כ החקרי לב (סי' כז-כט) שרואין אלו את

אלו אינם מצטרפים, ע"ש באורך. וכ"כ בסידור בית עובד (דיני אמירת הקדיש מב-מד), וכ"כ החיי אדם (כלל ל ס"א), וכ"כ בשו"ת משכנות יעקב (או"ח סי' עה), וכן פסק בכף החיים (סי' נה ס"ק עה).

ומהריק"ש (ערך לחם סי"ד) הקשה מה החילוק בין העומד בחלון לעומד בפתח מן האגף ולחוץ, ותירץ שהעומד בפתח אינו מצטרף כיון שיכול להכנס בלי טורח ולא נכנס, אי נמי הכא במכניס ראשו מן החלון מיירי. ע"ש. ונראה דפשיטא ליה שהעומד מן האגף ולחוץ רואה את העומדים בפנים, ובתירוץ הראשון ס"ל שמדינא היה ראוי להצטרף כיון שהוא רואה אותם, רק כיון שהוא יכול להכנס בלי טורח תקנו חכמים שלא יכנס. אמנם מדברי התוס' והרמב"ם והראשונים הנ"ל נראה שמדינא אינו מצטרף, כיון שהעומד מן האגף ולחוץ נחשב כעומד בחוץ, וכמו לענין קדושה וירושלים והעזרה וכמו לענין קרבן פסח. ונראה שהעיקר כתירוץ השני דמיירי במכניס ראשו מהחלון, וכמ"ש הבית יוסף בשם מהר"י אבוהב בשם הגאון דמכניס ראשו בחלון מצטרף עמהם לעשרה, והיינו מטעם שהחלונות כלפנים כנ"ל. וכן בשו"ת מהר"ם בן חביב (סי' טו) תמה על תירוץ הראשון של מהריק"ש, וכתב שהעיקר כתירוץ השני. וכ"כ המאמר מרדכי (ס"ק יד בהוספות מדברי מרדכי) שהעיקר כתירוץ בתרא שכתבו לבסוף, ועוד דהוי לחומרא, ותמה על החיד"א במחזיק ברכה (סי' נה סק"ח) שמנה את מהריק"ש עם המתירים. אמנם בסוף דבריו (שם) כתב שמדברי מהריק"ש משמע שרואין אלו את אלו אינם מצטרפים.

ובמחזיק ברכה (שם) כתב בתחילה שלפום ריהטא נראה שהגאון שהביא מהר"י אבוהב ורב האי גאון שהובא בארחות חיים נחלקו בדין זה, לדעת הגאון שהביא מהר"י אבוהב צריך שיכניס ראשו בחלון, ולרב האי גאון סגי במראה את פניו, והקשה מדוע פסק השו"ע כלשונו של רב האי גאון דמשמע שמספיק להראות את פניו, וכתב דאפשר שגם להגאון שהביא מהר"י אבוהב מספיק שיראה את פניו, ורק אם אינו יכול להראות את פניו צריך שיכניס את ראשו בעובי החלון, והביא את דברי הפר"ח (סי' נה סי"ג) והבית דוד (סי' לג) ומטה יוסף (ח"ב סי' יג) דס"ל שא"צ שיכניס ראשו מהחלון וכיון שרואין אותו סגי בזה.

אולם לאחר מכן הביא את דברי הרשב"ש (סי' לו) ושיירי כנה"ג (סי' נה הגב"י סק"ו) ומלכי בקודש (דף קי ע"ד) ושו"ת זרע אמת (סי' י) דס"ל שרואין אלו את אלו אינם מצטרפים, והעומד בחלון צריך שיכניס את ראשו בחלון, וכתב שכן נראה דעת מרן, דדוחק להעמיד מ"ש שהעומד בפתח מן האגף ולחוץ או בעזרה אינם מצטרפים דוקא כשאין רואין אלו את אלו, ומאחר והרשב"א בדרך אפשר אמרה, ולהרשב"ש פשיטא ליה איפכא, וכן נראה דעת מרן שהשמיט את דברי הרשב"א וכתב בסתם שהעומד בפתח מן האגף ולחוץ או בעזרה אינם מצטרפים, וכן דעת הכנה"ג והאליה רבה שהביאו ועוד אחרונים, הכי נקטינן שאפילו רואין אלו את אלו אינם מצטרפים.

דעת האחרונים דמהני רואין אלו את אלו

המגן אברהם (סי' נה ס"ק יב) כתב דבגמ' משמע שלחלונות יש דין גגין ועליות שאינם בכלל הבית, ולפי"ז מ"ש השו"ע שהעומד בחלון מצטרף היינו כיון שהוא מראה את פניו, וכסברת הרשב"א דכיון שרואין אלו את אלו מצטרפין כמו בזימון. וכתב הפמ"ג (א"א שם) דצירוף לעשרה עדיף מזימון, דלזימון אף בבית אחד בעינן שיראו זה את זה, ובצירוף לעשרה אם עומדים בחדר אחד מצטרפים אע"פ שאין רואים אלו את אלו, ומ"מ אם רואין אלו את אלו מהני אפילו כשהם בבית אחר.

וכ"כ עוד המג"א (שם ס"ק יד) שהש"ץ העומד על התיבה מצטרף גם מטעם שכתב הרשב"א דרואין אלו את אלו מהני. וכתב הפמ"ג (א"א שם) דבשו"ע (סעי' יט) מיירי כשאין רואין את הש"ץ העומד על התיבה, ולכן כתב טעמים אחרים מדוע מצטרף, אבל ברוואין אלו את אלו מצטרפים בלאו הכי.

וכ"כ הפרי חדש (סי' נה סי"ג) דנקטינן כדברי הרשב"א שאם רואין אלו את אלו מצטרפים, ומ"ש שהעומד בפתח מן האגף ולחוץ אינו מצטרף לעשרה, מיירי כשהעומדים בפנים אינם רואים אותו.

והמשנ"ב בביאור הלכה (ד"ה ולחוץ) הביא את דברי המג"א והפמ"ג והפר"ח, וכתב דלכתחילה טוב יותר להחמיר בזה שיכנסו לפנים, כיון שגם הרשב"א שהוא מקור הדין לצרף ברוואין אלו את אלו כתב סברא זו רק בדרך אפשר. ובמשנה ברורה (ס"ק נז) הביא את דברי הפמ"ג שדברי השו"ע בסעי' י"ז י"ח וי"ט מיירי בשאינן רואין אלו את אלו, דברואין אלו את אלו מצטרפים דומיא דזימון, וכתב שיש מחמירים אפילו ברוואין אלו את

אלו, ובמקום הדחק אפשר שיש להקל. ע"כ. ועל זה סמכו המצרפים מנין ממרפסות הבתים, כיון שהשעה היא שעת הדחק שאין אפשרות להתפלל במנין.

אולם דברי המג"א צ"ב, שהרי בב"י מבואר שמקור הדין בחלון הוא מהגאונים שלמדו כן מהמשנה בפסחים (פה:): דחלונות ועובי החומה כלפנים, וחלונות לא דמו לגגין ועליות, ולכן העומד בחלון מצטרף ולא משום שרואין אלו את אלו. וכ"כ רבינו ירוחם (תא"ו נ"ג ח"ז) שגם לענין תפילה גגין ועליות כלחוץ ועובי הכתלים והחלונות כלפנים, והביאו הבית יוסף (סי' נה סי"ד). וכ"כ הרדב"ז (ח"ב סי' תרנ) בביאור דברי הגאונים שהעומד בחלון מצטרף, כיון שחלונות דינם כלפנים. ובבית יוסף הביא את דברי הגאונים וסברתם, ואת סברת הרשב"א לא הביא כלל, ואף בשו"ע (סעי' יט) לא הזכירה, ואיך יתכן לפרש את דבריו בענין העומד בחלון שהוא מטעם שרואין אלו את אלו. וצ"ע. ועי' בספר מלכי בקודש (דף קי ע"ג) שתמה על המג"א, והביאו בקצרה במחזיק ברכה (סי' נה סק"ח).

ומ"ש הפר"ח והפמ"ג דהשו"ע מיירי כשאין רואין אלו את אלו הוא דוחק גדול מאד, ומה שהביאם לזה הוא מ"ש השו"ע (סעי' יד) שהעומד בחלון ומראה את פניו מצטרף לעשרה, וס"ל שהוא מטעם שרואין אלו את אלו כסברת הרשב"א, ולפי האמור י"ל שהוא מטעם שחלונות דינם כלפנים ולא מטעם רואין אלו את אלו, ודברי השו"ע י"ז י"ח וי"ט עולים כפשטם דמיירי אפילו ברואין אלו את אלו.

והבית דוד (סי' לג) כתב דחלונות כלפנים הוא רק כשמכניס ראשו ורובו בחלון, וכמ"ש הבית יוסף (סי"ד) בתפילה וז"ל: ומשמע לי דהאי דחלונות ועובי הכתלים כלפנים, כשראשו ורובו בחלון או על עובי הכותל הנראה מתוך הבית. ע"כ. וכשעומד במקום אחר ומראה פניו מהחלון לא מהני אפילו אם מכניס ראשו בעובי החלון, וא"כ מ"ש רב האי גאון שאם מראה פניו מהחלון מצטרף הוא לא מדין חלונות אלא כיון שמראה את פניו נגרר אחריהם. והביא שכן משמע בשו"ת מהרי"ט (ח"ב י"ד סי' ד) שכתב דמ"ש המפרשים שאם הראה פניו מהחלון מצטרף לעשרה, אע"פ שהחלון הוא רשות לעצמו, מראה את פניו שאני שדומה כמצטרף להם. ומשמע מדבריו שהראיה מצרפת.

אולם מדברי הבית יוסף (סי"ד) משמע שדברי מהר"י אבוהב בשם הגאון והארחות חיים בשם רב האי גאון הוא מדין חלונות כלפנים, ואע"פ שמסברא היה מקום לומר דבעינן שיכניס ראשו ורובו בחלון, מדברי הגאון מבואר שאם מראה פניו מהחלון סגי בזה וא"צ שיהיה שם ראשו ורובו. ע"ש. ולעולם הוא מטעם חלונות כלפנים ולא מטעם רואין אלו את אלו. וכ"כ המאמר מרדכי (סק"ק יד) בביאור דברי הבית יוסף.

ומ"ש מהרי"ט שהחלון הוא רשות לעצמו, נראה דס"ל דמה שאמרו בפסחים (פה:): וכן לענין תפילה, הוא רק לענין העומד בפתח, אבל לענין חלונות לא אמרו. אבל רבינו ירוחם (תא"ו נ"ג ח"ז) כתב שגם לענין חלונות אמרו כן, והביאו הבית יוסף (סי' נה סי"ד), וי"ל שכן היא גם דעת הגאונים, כדמשמע מדברי הב"י שם, וכמ"ש הרדב"ז (ח"ב סי' תרנ) בדעתם. וראה עוד בחקרי לב (סי' כח) מה שכתב על דברי מהרי"ט.

דברי הפוסקים שגם הרשב"א לא התיר אלא בבימה

בשיירי כנה"ג (סי' נה הגב"י ו) כתב דאפשר שגם הרשב"א לא היקל ברואין אלו את אלו אלא בתיבה שהיא בתוך בית הכנסת ובטילה לבית הכנסת, ובזה צירף את הסברא דרואין אלו את אלו, אבל בעומדים בשתי רשויות לא התיר אפילו רואין אלו את אלו. ע"ש. וכ"כ החקרי לב (סי' כז) בשמו ובשם הדבר משה (או"ח סי' כג). וכ"כ הערוך השלחן (סי' נה ס"כ) שגם הרשב"א לא היקל ברואין אלו את אלו אלא בבימה שהיא בתוך בית הכנסת, אבל ברשות אחרת ממש כגון בעזרת נשים אפילו רואין אלו את אלו לא מהני. וכן פסק בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' כ). ולפי דבריהם אפילו לדעת הרשב"א אין להקל לצרף עשרה העומדים במרפסות הבתים.

הלכה למעשה

ולמעשה נראה ברור שאין להקל בזה לצרף מנין אנשים העומדים במרפסות הבתים ומחיצה מפסקת ביניהם אע"פ שרואין אלו את אלו, שכן נראה מדברי הגאונים, וכן נראה ברור בדעת מרן השו"ע, וכן פסקו רוב הפוסקים, הרשב"ש (סי' לז), והרדב"ז (ח"ב סי' תרנ), ומהריק"ש במסקנתו (ערך לחם סי' נה סי"ד), וכנסת

הגדולה (שכנה"ג שם הגב"י סק"ו), ומלכי בקודש (דף קי ע"ד), ושו"ת זרע אמת (סי' י), ומהר"ם בן חביב (סי' טו), והחיד"א במחזיק ברכה (סי' נה סק"ח), ומאמר מרדכי (שם ס"ק יד), והחקרי לב (סי' כח-כט), ובית עובד (דיני אמירת הקדיש מב-מד), והחיי אדם (כלל ל ס"א), ושו"ת משכנות יעקב (סי' עה), וכף החיים (סי' נה ס"ק עה), ועוד. ודברי המקילים הם דוחק גדול בדברי מרן השו"ע כמו שכתבו רוב האחרונים הנ"ל.

ואמנם בשעת הדחק לכאורה יש מקום להקל, כמ"ש החיד"א (מחבר"ר סי' נה ס"ק יא) בענין אנשים הנתונים בהסגר ארבעים יום מפני עיפוש האויר ואינם יכולים להכנס לחדר אחד, שיעמדו בפתח ויראו אלו את אלו ויצטרפו למנין, דכיון שאינם יכולים בשום אופן להיות במקום אחד יכולים לסמוך על הפוסקים דס"ל שרואין אלו את אלו מהני, כדי שלא יתבטלו ארבעים יום מתפילה במנין ולא ישמעו קדיש וקדושה. ע"ש. אולם לדעת רוב האחרונים הנ"ל גם בשעת הדחק אין להקל בזה כיון שאינם מצטרפים כלל, ועי' בחקרי לב (סי' כט) שתמה על החיד"א שהקל בזה בבשעת הדחק, וכ"כ בסידור בית עובד (דיני אמירת הקדיש מג-מד) שאף במקרה כזה אין מצטרפים, והביאו בכף החיים (סי' נה ס"ק עח-עט). וכן עיקר להלכה ולמעשה.

ועוד, שאף החיד"א לא היקל בזה אלא באופן שיהיו ששה בחדר אחד, והמיעוט מצטרף בדיעבד כשרואין אלו את אלו, אבל אם אין הרוב במקום אחד לא מצאנו שהיקל בזה, ע"ש. וכמו העומד בחצר קטנה שנפרצה לגדולה שרק אם הרוב בחצר הגדולה מצטרפים, אך אם הרוב בחצר הקטנה אינם מצטרפים כמבואר בשו"ע (סי' נה סט"ז), וכל שכן כשכל אחד עומד במרפסת ביתו ואין רוב מנין במקום אחד שלא שייך לצרפם אפילו בשעת הדחק גם לדעתו.

והמקילים בזה ומצטרפים מנין אנשים העומדים במרפסות הבתים נכנסים בחשש ברכה לבטלה בחזרת הש"ץ ובקריאת התורה וברכת כהנים, ויש להזהר בזה מאד, וצריך להזהירם שלכל הפחות יתנה הש"ץ שאם אינם מצטרפים למנין תהיה החזרה תפילת נדבה, ולא יעשו קריאת תורה וברכת כהנים, ובשבת ויו"ט שאי אפשר להתפלל תפילת נדבה יעשו תפילה קצרה שהש"ץ יאמר בקול את תחילת התפילה עם קדושה עד האל הקדוש ואח"כ יתפלל עם כולם בלחש בלי חזרה. וכל זה יש להורות למקילים שלכל הפחות לא יכנסו בחשש ברכה לבטלה, אבל למעשה אין לצרף מנין כלל דרך המרפסות כמו שנתבאר.

אמנם מאחר ואין ידוע עד מתי תמשך הגזירה, ואם כל העולם כולו יתפללו ביחידות לאורך זמן יש חשש דאתו למיסרך, ועלמא קאי אאמן יהא שמיה רבה וקדושה דסידרא, על כן אם ימשך הדבר לזמן רב יהיה הדבר נתון לשיקול דעתם של גדולי מאורי הדור אם באופן כזה אמרינן עת לעשות לה' לסמוך על המקילים, ובלבד שיעשו כן באופן שאין חשש ברכה לבטלה כנ"ל.

ויה"ר שהשי"ת יבטל הגזירה הקשה הזו מעל כל עמו ישראל ויוכלו להתפלל במנין כדין, וכל החולים יתרפאו במהרה, ובא לציון גואל, אמן.

ברוך שרגא